तस्य मूलञ्च आपस्तम्बवाक्यं यथा "प्रयोजयिता अनुमन्ता कर्त्ता चेति सर्वे स्वर्गनरकफलभोक्तारो यो भूय आरभते तस्मिन् फले विशेषः"। तस्य भावः त्व प्रयोजकत्व न० तद्भावे तत्र स्वरूपसम्बन्धभेदः तद्भिन्नान्यथासिद्धिभिन्नान्यथासिद्धिशून्यत्वे सति कार्य्याव्यवहित पूर्ववर्त्तित्वम्"।

प्रयोजन न० प्रयुज्यतेऽनेन प्र+युज–करणे ल्युट्। यमर्थमधिकृत्य प्रवर्त्तते। १तस्मिन् प्रवृत्त्यङ्गेच्छाविषये यमर्थमाप्तव्यं हातव्यं वा अध्यवसाय तदाप्तिहानोपायमनुतिष्ठति प्रयोजनं तद्वेदितव्यम्। प्रवृत्तिहेतुत्वाद् इममर्थमाप्स्यामि हास्यामि वेति व्यवसायोऽर्थस्याधिकारः। एवं व्यवसीयमानोऽर्थोऽधिक्रियते इति" वात्स्या०१।१।२४। करणे ल्युट्। २हेतौ। कर्मणि ल्युट्। ३कार्य्ये च मेदि०। प्रयोजनञ्च द्विविधं मुख्यं गौणं च। तत्र अन्येच्छानधीनेच्छाविषयत्वं मुख्यप्रयोजनत्वम् अन्येच्छाधीनेच्छाविषयत्वं गौणप्रयोजनत्वम्। तत्राद्यम् दुःखाभावः सुखञ्च द्वितीयं तदुपकारिशयनभोजनादि। तस्य मुख्यप्रयोजनेच्छयैव जन्याया इच्छाया विषयत्वात् तथात्वम्। "येन प्रयुक्तः प्रवर्त्तते तत्प्रयोजनम्। यमर्थमभीप्सन् जिहासन् वा कर्मारभते तेनानेन सर्वे प्राणिनः सर्वाणि कर्माणि सर्वाश्च विद्या व्याप्ताः। तदाश्रयश्च न्यायः प्रवर्त्तते" वात्स्या० १।१।१

प्रयोज्य त्रि० प्र+युज–ण्यत्। प्रयोक्तुं शक्ये १भृत्यादौ २मूलधने न०। "प्रयोज्यस्यास्तु कर्तृत्वं गत्यादेर्विधितोऽचिता" उक्ते ३णिजन्तधातुप्रकृत्यर्थकर्त्तरि च। तस्य भावः त्व प्रयोज्यत्व स्वरूपसम्बन्धभेदे न० प्रयुक्तशब्दे दृश्यम्।

प्ररथ अव्य० प्रगतो रथो यत्र तिष्ठद्गु० अव्ययी०। प्रगतरथयुक्ते देशे। [ऋ० १।१०।१५।

प्ररिच्वन् त्रि० प्र+रिच–क्वनिप्। प्रकर्षेण विरेचनकर्त्तरि

प्ररुज त्रि० प्र+रुज–क। १प्रकृष्टरोगकारके २देवसैन्याधिपभेदे पु० भा०आ०२२अ० ३राक्षसभेदे पु० भा०व०२८४अ०।

प्ररुह त्रि० प्र+रुह–क। प्ररोहणकर्त्तरि अङ्कुरादौ

प्ररूढ त्रि० प्र+रुह–क्त। १प्ररोहणकर्त्तरि २सञ्जाते दृढादौ ३बद्धमूले च ४जटरे न० मेदि०। ५जाते ६प्रवृद्धे त्रि० शब्दमा०।

प्ररोचन न० प्र+रुच–णिच्–भावे ल्युट्। १रुचिसम्पादने यथाऽर्थवादादीनां विध्यर्थानुष्ठाने प्ररोचनायां प्रवृत्तिः। युच् प्ररोचना तत्रार्थे स्त्री। सा च २प्रस्तावनाङ्गभेदे। "तस्याः प्ररोचना वीथी तथा प्रहसना मुखे। अङ्गान्यत्रोन्मुखीकारः प्रशंसातः प्ररोचना" सा०द० यथा "श्रीहर्षो निपुणः कविरित्यादि" रत्नावल्याम्। ३नाटकाङ्गविमर्शाङ्गभेदे स्त्री "प्ररोचना विमर्शः स्यात्" विमर्शोपक्रमे "प्ररोचना तु विज्ञेया संहारार्थप्रदर्शिनी" इति तल्लक्षिता यथा वेणीसंहारे पाञ्चालकः अहं देवेन चक्रपाणिना सहित इत्युपक्रमे कृतं सन्देहेन पूर्य्यन्तां सलिलेनेत्यादि।

प्ररोह पु० प्र+रुह–अच् १अङ्कुरे "प्लक्षप्ररोह इव सौधतलं बिभेद" इति रघुः। २आरोहे च हेमच०। भावे घञ्। ३उत्पत्तौ पु०। भावे ल्युट्। प्ररोहण उत्पत्तौ न०

प्रलपन न० प्र+लप–भावे ल्युट्। १प्रलापे २अनर्थकवाक्ये सा० द० १८८ कारिकायां दृश्यम्। भावे क्त। प्रलपित तत्रार्थे न०। "प्रलपितमिदं केनापि" मिता० कायते

प्रलम्ब त्रि० प्रलम्बते प्र+लम्ब–अच्। १प्रलम्बमाने २दनुपुत्रासुरभेदे पु० अग्निपु०। ३त्रपुणे (सीसा) ४पयोधरे ५लताङ्कुरे ६शाखायां ७हारभेदे मेदि०। भावे घञ्। ८लम्बने

प्रलम्बघ्न पु० प्रलम्बमसुरं हन्ति हन–क। १बलरामे अमरः तेन तस्य हननकथा हरिवं० ७१अ० दृश्या। प्रलम्बभिदादयोऽप्यत्र।

प्रलम्बाण्ड पु० प्रलम्बः अण्डोऽस्य। दीर्घाण्डकोषयुते हेम०।

प्रलम्भ पु० प्र+लभ–घञ् मुम्। प्रकर्षेण लाभे। भावे ल्युट्। प्रलम्भन तत्रार्थे भाग० ५।२५।११।

प्रलय पु० प्रलीयतेऽस्मिन् प्र+ली–आधारे अच्। भूतादिलयाधारे कालभेदे स च चतुर्विधः नित्यनैमित्तिकप्राकृतात्यन्तिकभेदात् यथोक्तं कूर्मपु० ४२।४२ अ०

कूर्म उवाच नित्यं नैमित्तिकश्चैव प्राकृतात्यन्तिकौ तथा। चतुर्धायं पुराणेऽस्मिन् प्रोच्यते प्रतिसञ्चरः"। नित्यो यथा "योऽयं संदृश्यते नूनं नित्यं लोके क्षयस्त्विह। नित्यं संकीर्त्यते नाम्ना मुनिभिः प्रतिसञ्चरः" नैमित्तिको यथा "ब्राह्मो नैमित्तिको नाम कल्पान्ते यो भविष्यति। त्रैलोक्यस्यास्य कथितः प्रतिसर्गो मनीषिभिः" प्राकृतो यथा "महदाद्यं विशेषान्तं यदा संयाति संक्षयम्। प्राकृतः प्रतिसर्गोऽयं प्रोच्यते कालचिन्तकैः" आत्यन्तिको यथा "ज्ञानादात्यन्तिकः प्रोक्तो योगिनः परमात्मनि। प्रलयः प्रतिसर्गोऽयं कालचिन्तापरैर्द्विजैः। आत्यन्तिकस्य कथितः प्रलयो लयसाधनः" नैमित्तिकप्रलयविस्तारो यथा तत्रैव "नैमित्तिकमिदानीं